

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/trj.2020.19.2963>

УДК 070.4 + 070.654.197

ГРАМАТИЧНІ СИНОНІМИ В МОВЛЕННІ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ЖУРНАЛІСТІВ НАЖИВО

Анатолій Капелюшний

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79001, м. Львів, Україна,
e-mail: journft@franko.lviv.ua
<https://orcid.org/0000-0001-8998-7857>*

У статті проаналізовано граматичні синоніми в телевізійному дискурсі інформаційних жанрово-стильових різновидів. Особливу увагу звернено на доцільне використання синонімічних морфологічних форм і синтаксичних конструкцій, на помилки в мовленні телевізійних журналістів, пов'язані з недодержанням мовностилістичних норм, на способи уникнення цих помилок, на вироблення відповідних рекомендацій тележурналістам.

Ключові слова: телебачення, прямий ефір, тележурналіст, мовлення телевізійних журналістів, граматичні синоніми, морфологічні форми, синонімічні синтаксичні конструкції.

Постановка проблеми. Вправне використання синонімічних морфологічних форм і синтаксичних конструкцій у мовленні телевізійних журналістів набуло особливої актуальності після впровадження мовних квот спершу на радіо, а потім і в телеєфірі. Чималій кількості журналістів доводиться переходити з російської на українську мову, і вони дуже часто наповнюють російські граматичні конструкції українськими словами, вважаючи нерідко своє українське мовлення досконалим. Тому саме використання різних взаємозамінних форм та конструкцій і стало предметом наших досліджень у цій статті як таке, що є найбільш актуальним і водночас має прямий вихід у практику телевізійного мовлення, тобто найчастіше набуває не лише суто теоретичного, але й ужиткового, прикладного значення для діяльності сучасних ЗМІ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У дослідженнях українських учених, присвячених мовностилістичному використанню різних типів синонімів і загалом явища синонімії, є цілковита згода щодо синонімії лексичної, проте немає одностайності в трактуванні стилістичного використання граматичних синонімів. Наприклад, Г. Й. Волкотруб пише: «Багатство мови створюється також застосуванням морфологічних і синтаксичних засобів мови, тобто використанням варіантів форм і конструкцій»¹. Водночас синонімічним вона вважає саме все багатство цих форм і конструкцій, не

© Капелюшний А., 2020

¹ Волкотруб, Г. Й. (2009), *Практична стилістика української мови: Навчальний посібник*, Підручники і посібники, Тернопіль, с. 10.

розрізняючи те, чи є насправді морфологічними або синтаксичними синонімами ці форми і конструкції, чи вони є просто взаємозамінними словами, словосполученнями й реченнями. Значно вибагливішим щодо цього є О. Д. Пономарів, який, наприклад, зауважує: «Морфологічні синоніми – граматичні форми того самого слова, які розрізняються засобами граматичного вираження, відтінками спільного граматичного значення»². Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько підкреслюють: «Саме в конкретному мовному матеріалі розкриваються стилістичні функції граматичних категорій, значень, форм. Найчастіше це здійснюється через синонімію варіантних форм, що дає можливість урізноманітнювати морфологічну організацію тексту через вираження додаткових відтінків і значень однією і тією самою формою, через сукупність і повторюваність форм, що надають мовленню певного стилістичного забарвлення»³.

Не можемо не погодитися з тим, що не всі взаємозамінні форми і конструкції є граматичними синонімами. Зокрема, з більшим чи меншим успіхом багато які з них можна використати одні замість одних. Але ті семантичні, граматичні й стилістичні відтінки, які при цьому виникають, значною мірою нівелюють такі оптимістичні твердження, бо часто вони вносять істотні зміни якщо не у зміст, то в емоційне тло чи в стилістичне забарвлення висловлювання. Тому ми за базове методологічне положення все-таки вважатимемо таке: граматичними (здебільшого тут ідеться про морфологічні та синтаксичні) синонімами є ті, які мають спільне основне граматичне (морфологічне – для морфологічних синонімів і синтаксичне – для синтаксичних) значення. Решту форм і конструкцій (паралельних і т. ін.) ми тут не розглядатимемо.

Методологічна основа дослідження. Ми проаналізуємо підсумки наших спостережень за телевізійним мовленням у прямому ефірі впродовж 2018 року. Йдеться насамперед про мовлення журналістів наживо на телеканалах 1+1, 2+2, ICTV, СТБ, «Новий канал» (тут позначено Н), «UA: Львів» (Льв), «Прямий канал» (Прм), «Еспресо» (Ес), «5-й канал» (5-й), «Інтер» (І), К1, «24-й канал» (24), «24-й канал. Львів» (24Л), НТА, «Правда тут» (ПТ) «Правда тут. Львів» (ПТЛ), ZIK, ТРК «Україна» (У), «Футбол 1» (Ф1), «Футбол 2» (Ф2), НЛО, «Обоз TV», «News One» (N1), «112-й канал» (112), що і є об'єктом наших досліджень. Зрозуміло, що на окремих із цих каналів прямий ефір – радше виняток, на інших же мовлення наживо переважає. Відповідно й кількість прикладів численніша з мовлення одних каналів і менш численна з мовлення інших. Основним методом, який ми використовуємо, отже, є спостереження за мовленням наживо телевізійних журналістів згаданих телеканалів. Ми вдаємося також до методу порівнювання окремих мовників між собою і зіставлення теоретичних положень та особливостей їх впровадження в практику мовлення різних телевізійних каналів. Широко застосовували ми також методи аналізу й синтезу, узагальнення та деякі інші.

Виклад основного матеріалу. Використання синонімічних морфологічних форм у мовленні телевізійних журналістів наживо становить порівняно невелику групу засобів.

² Пономарів, О. Д. (2000), *Стилістика сучасної української мови: Підручник*, Навчальна книга – Богдан, Тернопіль, с. 43.

³ Мацько, Л. І., Сидоренко, О. М. та Мацько, О. М. (2003), *Стилістика української мови: Підручник*, Вища школа, Київ, с. 51.

Якщо це стосується іменників, то часто все зводиться до варіантів різних суфіксальних утворень. «За наявності паралельних суфіксальних утворень часто одне з них є нейтральним, друге стилістично маркованим», – зауважує О. Д. Пономарів⁴. Обрання того чи того точного чи хибного варіанта суфіксального утворення найчастіше пов'язане з правильним визначенням форми числа іменника, зокрема це стосується здебільшого іменників збірних: *У нього кришаться зуби і почали випадати волосся (1+1. – 2018. – 3 червня); Сімейство Луценків виганяли злого духа (24. – 2018. – 10 липня); На дорозі – зброя і обгорілі листя (СТБ. – 2018. – 9 жовтня).*

Будь-які помилки в обранні синонімічної морфологічної форми за використання прикметників тією чи тією мірою пов'язані з різними формами ступенів порівняння: *Оператор Роман Павлович знімав найвражаючі кадри (1+1. – 2018. – 1 січня); Найдраконівські методи МВФ пишуться у нас в кабінетах (112. – 2018. – 4 січня); Анжела Бобиляк була в музеї в Пірогово, де й зустріла самих перших колядників (24. – 2018. – 7 січня); Найвражаючий екземпляр виставки – золота корона Вацлава (1+1. – 2018. – 16 січня); Вона може дійти до інших, ще більш вищих звершень (Ес. – 2018. – 30 січня); Чотирнадцять секунд нас очікує в цьому матчі. Самих складних! (Ф2. – 2018. – 2 лютого); «Реал» – клуб, де чемпіонська ДНК найбільш помітна, ніж будь-кого іншого (Ф2. – 2018. – 14 лютого); Зараз саме цікаво, що не Пауліньйо відходить назад (Ф1. – 2018. – 24 лютого); Мудрості вистачило більш старшому Жозе Моурінью (Ф2. – 2018. – 26 лютого); Арбітр не бачить очевидного фолу, очевиднішого фолу (Ф2. – 2018. – 1 березня); Більш обережніші водії обирають тротуар (24Л. – 2018. – 5 березня); Особливо активен був лівий фланг «Шахтаря» (2+2. – 2018. – 11 березня); Онищенко оприлюднить ще більш резонансніші записи (24. – 2018. – 20 квітня); Вони більш сміливіше грали (24. – 2018. – 22 квітня); Тіло Миколи Пирогова повітлішало і стало більш природнішим (1+1. – 2018. – 8 травня); Біженців перевели на більш великий корабель (5-й. – 2018. – 10 травня); Цю місію треба передати в інші, більш мужніші руки (1+1. – 2018. – 16 травня); «Реал» значно більш досвідченіший за «Ліверпуль» (Ес. – 2018. – 26 травня); Це набагато більш глибока історія (Ес. – 2018. – 26 травня); Розкажи, будь ласка, більш детальніше, що кажуть силовіки (СТБ. – 2018. – 30 травня); Він більш детальніше все розпитає (Прм. – 2018. – 7 червня); Вони йдуть як ліки, більш зручніші, ніж ті (1+1. – 2018. – 17 червня); Тут уже значно більш емоційніша реакція (І. – 2018. – 18 червня); Починають більш розкутіше грати гравці збірної Бельгії (І. – 2018. – 18 червня); Більш майстерніша, швидша команда, може, уже б і покарала німців (І. – 2018. – 27 червня); Аргентинці починають виглядати більш спокійніше (І. – 2018. – 30 червня); Збірна Росії сьогодні може грати більш розкутіше (І. – 2018. – 1 липня); Ми перемогли швейцарців, а Росія ще більш сильнішого гранда – збірну Іспанії (І. – 2018. – 1 липня); Данці отримали приз як найбільш спокійніші уболівальники (І. – 2018. – 1 липня); Хто більш стійкіший психологічно? (І. – 2018. – 1 липня); У серії пенальті більш успішніший Субашич (І. – 2018. – 1 липня); Бразилія більш швидше грає в*

⁴ Пономарів, О. Д. (2000), *Стилістика сучасної української мови: Підручник, Навчальна книга – Богдан, Тернопіль, с. 135.*

нас, а Мексика більш швидше грає середніми пасами (І. – 2018. – 2 липня); Він себе якимось більш комфортніше почуває, коли йому відводиться головна роль (І. – 2018. – 6 липня); Тут варто більш обережніше робити передачі (І. – 2018. – 7 липня); У другому таймі більш вище почали фланги грати у збірної Хорватії (І. – 2018. – 11 липня); Наслідки цифрової зброї можуть бути більш непередбачуваніші, ніж ядерної (СТБ. – 2018. – 10 вересня); Попереду – трійка найвражаючих фактів (ПТ. – 2018. – 15 вересня); Він був більш різкіший, більш активніший (Ф1. – 2018. – 26 вересня); У Туреччині інфляція досягла самого високого рівня за 15 років [титр] (Н1. – 2018. – 3 жовтня); Сподіваюся ближчим часом вони пролунають (І+І. – 2018. – 11 жовтня); Їх колонізували найостанніх (Ес. – 2018. – 20 жовтня); У Тимошенко негативний рейтинг значно вище, ніж позитивний [титр] (24. – 2018. – 24 жовтня); Ця подія в історії держави набагато більш важливіша (Ес. – 2018. – 27 жовтня); Вжити й стати сильніше [титр] (СТБ. – 2018. – 5 листопада); Зараз найбільш вирішальні хвилини гри (Ф2. – 2018. – 8 листопада); Аби зробити більш достойнішим життя таких людей, в місті створили групи (Льв. – 2018. – 9 листопада); Можливо, це був не самий вдалий приклад (Прм. – 2018. – 10 листопада); Чий фристайл піною був найвражаючий? (І+І. – 2018. – 10 листопада); Попередні роки були не надто веселішими (24. – 2018. – 14 листопада); Цей більш червоніший (СТБ. – 2018. – 22 листопада); Ми більш детальніше покажемо та розкажемо, про що йдеться мова (ПТЛ. – 2018. – 27 листопада); Мисливці називають цифру, вдвічі більше (І+І. – 2018. – 28 листопада); Це самий центральний, який тільки може бути матч (Ф2. – 2018. – 28 листопада); Хотіли попрощатися з Кобі Брайттом, більш старшим, хоч і більш іменитим (ІСТV. – 2018. – 29 листопада); Оберемо більш економніший варіант (24. – 2018. – 30 листопада); Попереду – трійка найвражаючих фактів (ПТ. – 2018. – 3 грудня); Найвисокооплачуваним блогером вважають семирічного хлопчика (СТБ. – 2018. – 4 грудня); Потрібна емоція. Більш ефективніше! (Н. – 2018. – 7 грудня). Як бачимо з наведених вище цитат, можна говорити про ті самі тенденції у використанні прикметників і утворених від них суфіксальним способом прислівників. Власне, найчастіше в цих випадках йдеться про поєднання двох синонімічних форм в одну, що на рівні лексичної синонімії дорівнювало б словосполученням на кшталт «несхвальний осуд».

Коли йдеться про синонімію діалектних і літературних морфологічних форм, то під час мовлення тележурналістів у прямому ефірі це найчастіше трансформується в деякі особливості стилістичного використання особових, присвійних чи неозначених займенників: *Можна купити куртку за безцінь, а можна піти з нічим* (І+І. – 2018. – 15 квітня); *Колумбійці забирають м'яч, починають їм володіти* (І. – 2018. – 3 липня); *За мою спиною працює величезний кран* (І+І. – 2018. – 4 липня); *Саме завдяки ним чоловік став відомим* (24. – 2018. – 23 серпня); *Про ніяку злісну непокору мова не йшла* (24. – 2018. – 5 вересня). Тут так само простежуємо досить помітний вплив російської мови, а не лише діалектних форм, а також звичайну неуважність і недбалість журналістів.

На перший погляд у мовностилістичному використанні дієслів мало бути найбільше помилок у вживанні форм майбутнього часу, проте насправді це не так. Чимало хиб

у вживанні дієслів пов'язано з неточним визначенням форми доконаного чи недоконаного виду: *У Грузії заочно арештували Саакашвілі [титр]* (24. – 2018. – 5 січня). *Рівно о двадцять третій Україна замовчить (1+1. – 2018. – 8 травня). Екіпаж зненацька замовчав* (24. – 2018. – 11 травня). *Будемо обговорювати, чому арештували Тимофія Нагорного (ZIK. – 2018. – 26 жовтня). Треба було використати форми заарештували, замовкне, замовк.* Є також випадки неправильного вживання закінчення дієслова (через помилкове визначення дієвідміни) під впливом російської мови: *Київ сьогодні нагадує вулик, який гудить (1+1. – 2018. – 24 серпня); Гудить зараз стадіон (Ф2. – 2018. – 25 жовтня); Увесь Белград, уся Сербія гудить (Ф1. – 2018. – 6 листопада).* Впливають на обрання форми дієслова й діалектні форми: *Під майбутню школу залиють фундамент (1+1. – 2018. – 11 жовтня).* Проте найбільше помилок спричинено морфологічними синонімами того самого типу, що й хиби, про які йшлося, коли ми аналізували стилістичне використання іменників. Причому цей тип – неправильне обрання синонімічного афіксального (найчастіше суфіксального) утворення – значно більш поширений саме у використанні в мовленні наживо дієслів: *Риба в ставку повспливала (1+1. – 2018. – 23 січня); Знову починає накрапувати дощик (1+1. – 2018. – 29 січня); Чи громади зможуть потянути? (24Л. – 2018. – 14 лютого); Дуарте нічого не видумує, вибиває одним дотиком м'яч за межі поля (Ф2. – 2018. – 27 лютого); Містам радять більше закупати снігоприбиральних машин (1+1. – 2018. – 4 березня); Одну машину довелося витягувати рятувальникам (24. – 2018. – 17 березня); Рятувальники витягували з переметів вантажівки (1+1. – 2018. – 19 березня); Муаммар Каддафі приїдніс Тимошенко сюрприз (24. – 2018. – 21 березня); Стянулося десь тридцять-сорок активістів (1+1. – 2018. – 17 квітня); Люди роками закидували скаргами владу (1+1. – 2018. – 21 квітня); Ромелу Лукаку м'яч прокидує собі на хід (Л. – 2018. – 14 липня); «Динамо», не можу сказати, що поплило, але не може знайти своєї гри (Ф1. – 2018. – 21 липня); Рятувальники витягували людей (Ес. – 2018. – 5 серпня); Шендрік назад скидує на Панькова (Ф1. – 2018. – 12 серпня); Головою прокидував Гуцуляк (ZIK. – 2018. – 12 серпня); Він прокидує м'яч далі (Ф2. – 2018. – 17 вересня); Вони вирішили реліктовий ліс вирубити (1+1. – 2018. – 7 жовтня); Невже все це окупається міддю? (1+1. – 2018. – 2 грудня); У Амстердамі демонтували популярну серед туристів інсталяцію [титр] (24. – 2018. – 3 грудня); Якщо ви не хочете купувати лоти, ви можете просто перелічити гроші (1+1. – 2018. – 19 грудня).*

Загалом же найбільшу кількість граматичних синонімів – словосполучень із ключовою дієслівною компонентою – утворюють ті, які не можна назвати морфологічними синонімами. Це словосполучення, в яких компоненти поєднані зв'язком керування, тобто різні варіанти форм керування. На цьому наголошує, зокрема, П. С. Дудик: «Різні структурні форми, а на їх ґрунті й стилістична своєрідність синонімічних дієслівних словосполучень, пояснюються здатністю певних дієслів підпорядковувати собі іменники (або субстантивовані слова) із залежним прийменником»⁵. Саме такі прийменникові дієслівні словосполучення найчастіше надають найширші можливості

⁵ Дудик, П. С. (2005), *Стилістика української мови: Навчальний посібник*, Академія, Київ, с. 226.

для обрання варіантів граматичних синонімічних форм. Загалом ми виявили 134 такі приклади, наведемо найбільш характерні з них: *За всіма коментарями звертатися тільки у вівторок* (ЗІК. – 2018. – 5 січня); *Його друзі вирішили зробити у його честь виставку* (24Л. – 2018. – 10 січня); *Це компенсуватимемо ми з вами, сплачуючи за електроенергію по підвищеним тарифам* (24. – 2018. – 16 січня); *Є ще одна норма, на яку багато дорікали* (24. – 2018. – 18 січня); *Ти ж розумієш, про що я маю на увазі* (Н. – 2018. – 22 січня); *Юлія нічим не хворіла* (1+1. – 2018. – 22 січня); *Чим хворіє Путін [тип]* (Обоз TV. – 2018. – 14 лютого); *Хату не обікрали, прийшли тільки за собакою* (1+1. – 2018. – 22 лютого); *«Весті ua» не могли пройти повз цієї історії* (24. – 2018. – 27 лютого); *Людям здебільшого доводилося добиратися на роботу чи по справах пішки* (5-й. – 2018. – 1 березня); *Давай же називати прогульників по прізвищах* (1+1. – 2018. – 4 березня); *Виникли проблеми до її якості* (СТБ. – 2018. – 6 березня); *Всі наші домовленості провалились не по нашій вині* (1+1. – 2018. – 14 березня); *Ділитися досвідом про економіку, розвиток та бізнес будуть найкращі фахівці* (24Л. – 2018. – 30 березня); *На мові спецслужб це називається впровадити крота* (1+1. – 2018. – 8 квітня); *Це не єдиний недолік, на який зауважили пожежники* (24Л. – 2018. – 18 квітня); *Бійці збираються тут по четвергам* (1+1. – 2018. – 2 травня); *Сьогодні у підніжжя монумента відкриють виставку* (1+1. – 2018. – 8 травня); *За медичною допомогою звернулися тридцять сім харківських учнів* (5-й. – 2018. – 22 травня); *Про те, що сміття на Грибовицьке сміттєзвалище не вивозять, запевняють міські чиновники* (Льв. – 2018. – 30 травня); *Іван Драч – шістдесятник, людина, яка стояла у витоків незалежності України* (24. – 2018. – 19 червня); *Про них ніхто не чув і не бачив* (24. – 2018. – 19 червня); *Керівники частини регулярно били та знущалися над солдатами* (24. – 2018. – 8 серпня); *Чи зможе він себе показати і чи зможуть уболівальники запам'ятати про цього хлопця?* (ЗІК. – 2018. – 12 серпня); *Рятувальники прочісували дно по течії* (1+1. – 2018. – 28 серпня); *Вони вирішили привернути увагу чиновників на сквер* (НТА. – 2018. – 26 жовтня); *Ймовірно, вони говорили за політичну силу «За життя»* (24. – 2018. – 23 листопада); *Транспорт виїхав по графіку* (24Л. – 2018. – 27 листопада); *Дембеле зараз пробиває повз воріт* (Ф2. – 2018. – 28 листопада); *Інвестори домовлялися за продаж земельних ділянок* (ЗІК. – 2018. – 26 грудня). Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько особливо наголошують на тому, що «у синтаксичному матеріалі стилістика живиться двома основними джерелами: синтаксичною синонімією, наявністю співвідносних варіативних рядів та лексичним наповненням синтаксичних компонентів (способи вираження членів речення)⁶, що ми й простежуємо в наведених вище цитатах з прямофірного мовлення телевізійних журналістів. Це справді яскрава ілюстрація того, що граматична синонімія – це поєднання синтаксичної варіативності й різних способів вираження членів речення, лексичної наповненості граматичних форм і конструкцій. Саме це виокремлює П. С. Дудик, який пише про синтаксичні синоніми: «Синтаксичні синоніми. До них належать семантично близькі синтаксичні конструкції –

⁶ Мацько, Л. І., Сидоренко, О. М. та Мацько, О. М. (2003), *Стилїстика української мови: Підручник*, Вища школа, Київ, с. 60.

словосполучення й речення»⁷. При цьому він наголошує: «У словосполученнях, особливо підрядних (значно численніших), широко представлена синоніміка мовлення»⁸, що й підтверджують вищенаведені приклади.

Проте не можемо не зауважити, що є й випадки недостатньо сумлінного обрання варіантів синтаксичних синонімів – членів речення. Це ми можемо простежити, наприклад, в обранні варіантів присудків та їх координації з підметами: *Жінка являється одним із найкреативніших дизайнерів України (ПТЛ. – 2018. – 4 січня); Загальна сума штрафів склала тридцять дев'ять тисяч гривень (24Л. – 2018. – 2 лютого); Результат перевірки склав два з половиною проміле алкоголю (24Л. – 2018. – 26 березня); «Шахтар» був на голову сильніше (2+2. – 2018. – 1 квітня); Борг кожного українця складає понад 1,5 тисячі доларів [титр] (24. – 2018. – 13 червня); Зараз вони з'являються на полі і виявлять, хто ж насправді сильніше (І. – 2018. – 15 липня); Чемпіонат України не став гірше порівняно з минулим сезоном (2+2. – 2018. – 30 вересня); Коти чи собаки? Хто миліше? (1+1. – 2018. – 2 листопада); Як стати краще та зменшити агресію? (24. – 2018. – 8 листопада); Радянське озброєння складає лівову частку (24. – 2018. – 6 грудня); Зараз її вага складає дев'яносто сім кілограмів (СТБ. – 2018. – 11 грудня); Цей рік його дуже змінив. Він став сміливіше (1+1. – 2018. – 31 грудня); Інфляція за рік склала 10% [титр] (24. – 2018. – 25 грудня); Її загальна сума складе чотирнадцять мільярдів доларів США (24. – 2018. – 21 грудня).*

По суті, ми тут зауважуємо три типові помилки у використанні варіантів форм присудка. І всі три спричинені впливом російської мови.

Ту саму причину можемо констатувати й у використанні конструкцій з означеннями, вираженими активними дієприкметниками теперішнього часу, невластивими українській мові: *У всього нашумішого є як прихильники, так і противники (24. – 2018. – 5 лютого); Очі в нього опухли (1+1. – 2018. – 9 лютого); Кілька загострюючих передач, які призвели до того, що по порожніх воротах бив Тайсон (2+2. – 2018. – 1 квітня); Розвиваючі канікули [титр] (24Л. – 2018. – 2 червня); Місяця для інвалідів ознакували яскравою світловідбиваючою фарбою (24Л. – 2018. – 31 травня); Росія продовжує вести дестабілізуючу політику (24. – 2018. – 10 червня); У Кевіна да Брюїне жодної загострюючої передачі не пройшло (І. – 2018. – 14 липня); Випереджений Піварич захисником Портніковим (ФІ. – 2018. – 20 вересня); Радари будуть фіксувати швидкість проїжджаючого транспорту (24Л. – 2018. – 9 серпня); Суд врахував пом'якшуючі обставини (24Л. – 2018. – 23 жовтня); Однією з тем є руйнуючі наслідки глобального потепління (Прм. – 2018. – 8 грудня); Віруючі обговорюють питання об'єднуючого собору (Прм. – 2018. – 15 грудня).*

Телевізійні журналісти мають пам'ятати рекомендацію Г. Й. Волкотруб: «Необхідно навчитися правильно вибирати конструкції, які забезпечують найточніше висловлення певної думки і якнайкраще відповідають конкретній ситуації мовлення»⁹. Правиль-

⁷ Дудик, П. С. (2005), *Стилістика української мови: Навчальний посібник*, Академія, Київ, с. 168.

⁸ Дудик, П. С. (2005), *Стилістика української мови: Навчальний посібник*, Академія, Київ, с. 225.

⁹ Волкотруб, Г. Й. (2009), *Практична стилістика української мови: Навчальний посібник*, Підручники і посібники, Тернопіль, с. 229.

но підкреслив О. Д. Пономарів: «Синтаксис має чималі стилістичні можливості, які ґрунтуються на досить розвиненій синонімії характерних для нього явищ»¹⁰. А тому, за влучним висловом Г. Й. Волкотруб, «наявність синонімічних засобів дозволяє уникнути однотипності конструкцій, а отже допомагає нам урізноманітнити мовлення»¹¹.

Проаналізувавши використання граматичних синонімів у телевізійному дискурсі інформаційних жанрово-стильових різновидів, ми дійшли таких висновків:

1. Вправне використання синонімічних морфологічних форм і синтаксичних конструкцій у мовленні телевізійних журналістів набуло особливої актуальності після впровадження мовних квот спершу на радіо, а потім і в телеєфірі. Чималій кількості журналістів доводиться переходити з російської на українську мову, і вони дуже часто наповнюють російські граматичні конструкції українськими словами, вважаючи нерідко своє українське мовлення досконалим.

2. У дослідженнях українських учених, присвячених мовностилістичному використанню різних типів синонімів і загалом явища синонімії, є цілковита згода щодо синонімії лексичної, проте немає однаковості в трактуванні стилістичного використання граматичних синонімів. Адже не всі взаємозамінні форми і конструкції є граматичними синонімами. Зокрема, багато які з них можна використати з більшим чи меншим успіхом одні замість одних. Але ті семантичні, граматичні й стилістичні відтінки, які при цьому виникають, часто вносять істотні зміни якщо не у зміст, то в емоційне тло чи в стилістичне забарвлення висловлювання. Тому ми за базове методологічне положення все-таки вважаємо таке: граматичними (здебільшого тут ідеться про морфологічні та синтаксичні) синонімами є ті, які мають спільне основне граматичне (морфологічне – для морфологічних синонімів і синтаксичне – для синтаксичних) значення. Решту форм і конструкцій (паралельних і т. ін.) ми не розглядаємо.

3. Використання синонімічних морфологічних форм у мовленні телевізійних журналістів наживо становить порівняно невелику групу засобів. Часто, якщо це стосується іменників, то все зводиться до варіантів різних суфіксальних утворень. Обрання того чи того точного чи хибного варіанта суфіксального утворення найчастіше пов'язане з правильним визначенням форми числа іменника, зокрема це стосується здебільшого іменників збірних.

4. Будь-які помилки в обранні синонімічної морфологічної форми за використання прикметників і прислівників тією чи тією мірою пов'язані з різними формами ступенями порівняння.

5. Коли йдеться про синонімію діалектних і літературних морфологічних форм, то під час мовлення тележурналістів у прямому ефірі це найчастіше трансформується в деякі особливості стилістичного використання особових, присвійних чи неозначених займенників.

¹⁰ Пономарів, О. Д. (2000), *Стилістика сучасної української мови: Підручник*, Навчальна книга – Богдан, Тернопіль, с. 164.

¹¹ Волкотруб, Г. Й. (2009), *Практична стилістика української мови: Навчальний посібник*, Підручники і посібники, Тернопіль, с. 231.

6. Чимало хиб у вживанні дієслів пов'язано з неточним визначенням форми доконаного чи недоконаного виду, є також випадки неправильного вживання закінчення дієслова (через помилкове визначення дієвідміни) під впливом російської мови. Проте найбільше помилок спричинено морфологічними синонімами того самого типу, що й хиби у стилістичному використанні іменників. Причому цей тип – неправильне обрання синонімічного афіксального (найчастіше суфіксального) утворення – значно більш поширений у використанні в мовленні наживо саме дієслів.

7. Найбільшу кількість граматичних синонімів – словосполучень із ключовою дієслівною компонентою – утворюють ті, які не можна назвати морфологічними синонімами. Це словосполучення, в яких компоненти поєднані зв'язком керування, тобто різні варіанти форм керування – синтаксичні синоніми. Саме такі прийменникові дієслівні словосполучення найчастіше надають найширші можливості для обрання варіантів граматичних синонімічних форм.

8. Є й випадки недостатньо сумлінного обрання варіантів синтаксичних синонімів – членів речення. Це ми можемо простежити, наприклад, у варіантах присудків та їх координації з підметами. Тут зауважуємо три типові помилки у використанні варіантів форм присудка. І всі три спричинені впливом російської мови. Ту саму причину можемо констатувати й у використанні конструкцій з означеннями, вираженими активними дієприкметниками теперішнього часу, невластивими українській мові.

Пильніша увага телевізійних журналістів до використання синонімічних граматичних форм і конструкцій сприятиме підвищенню культури ефірного мовлення наживо. У дослідженнях згаданих проблем надалі варто зосередитися на з'ясуванні окремих аспектів використання паралельних форм і синтаксичних конструкцій, тісно пов'язаних з логічними засадами редагування.

Список літератури

1. Волкотруб, Г. Й. (2009), *Практична стилістика української мови: Навчальний посібник*, Підручники і посібники, Тернопіль, 256 с.
2. Дудик, П. С. (2005), *Стилiстика української мови: Навчальний посiбник*, Академія, Київ, 368 с.
3. Пономарів, О. Д. (2000), *Стилiстика сучасної української мови: Підручник*, Навчальна книга – Богдан, Тернопіль, 248 с.
4. Мацько, Л. І., Сидоренко, О. М., Мацько, О. М. (2003), *Стилiстика української мови: Підручник*, Вища школа, Київ, 462 с.

Reference

1. Volkotrub, H. Y. (2009), *Praktychna stylistyka ukrainskoi movy: Navchalnyi posibnyk*, Pidruchnyky i posibnyky, Ternopil, 256 s.
2. Dudyk, P. S. (2005), *Stylistyka ukrainskoi movy: Navchalnyi posibnyk*, Akademiia, Kyiv, 368 s.
3. Ponomariv, O. D. (2000), *Stylistyka suchasnoi ukrainskoi movy: Pidruchnyk*, Navchalna knyha – Bohdan, Ternopil, 248 s.
4. Matsko, L. I., Sydorenko, O. M., Matsko, O. M. (2003), *Stylistyka ukrainskoi movy: Pidruchnyk*, Vyshcha shkola, Kyiv, 462 s.

Стаття надійшла до редколегії 05.10.2019

Прийнята до друку 11.10.2019

GRAMATIC SYNONYMS IN LIVE SPEECH BY TELEVISION JOURNALISTS

Anatoliy Kapelyushnyi

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine,
e-mail: journft@franko.lviv.ua
<https://orcid.org/0000-0001-8998-7857>*

The article analyzes grammatical synonyms in the television discourse of information genre-stylistic varieties. This is main objective of the study. Methodology of the study foreordain using for study observation, comparison, analysis, synthesis, generalization. Particular attention is drawn to the expedient use of synonymous morphological forms and syntactic structures, mistakes in broadcasting of television journalists, related to non-observance of language-linguistic norms, ways to avoid these mistakes, and the development of appropriate guidelines for TV journalists. After analyzing the use of grammatical synonyms in the television discourse of information genre-stylistic varieties, we arrived at the some following conclusions. The proper use of synonymous morphological forms and syntactic constructions in the broadcast of television journalists became especially relevant after introducing language quotas first on radio, and then on the television. A considerable number of journalists have to move from Russian into Ukrainian, and they often fill Russian grammar constructions with Ukrainian words, often considering their Ukrainian speech perfect. In the studies of Ukrainian scholars devoted to language-linguistic use of various types of synonyms and in general the phenomenon of synonymy, there is complete agreement on the synonymy of lexical, but there is no unanimity in the interpretation of the stylistic use of grammatical synonyms. Not all interchangeable forms and designs are grammatical synonyms. Yes, many of them can be used with more or less success some instead of others. But those semantic, grammatical and stylistic shades, which in this case arise, often make significant changes, if not in content, in the emotional background or in the stylistic color of the statement. Therefore, we consider the following as the basic methodological point of view: grammatical (mostly morphological and syntactical) synonyms are those that share the basic grammatical (morphological - for morphological synonyms and syntactic - for syntactic) values. We do not consider the rest of the forms and designs (parallel, etc.). The use of synonymous morphological forms in the broadcast of television journalists is a relatively small group of means. Often, if it relates to nouns, then all is reduced to variants of various suffix formations. Increased attention of television journalists to the use of synonymous grammatical forms and constructions will enhance the culture of live broadcast live. In the research of the mentioned problems in the future it is worth focusing on the clarification of some aspects of the use of parallel forms and syntactic structures, closely related to the logic basis of editing.

Key words: television, live broadcast, television journalist, broadcasts of television journalists, grammatical synonyms, morphological forms, synonymic syntactic constructions.